

УДК 330.131.7

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДПРИЄМСТВА: ХАРАКТЕРНІ РИСИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОВЕДЕННЯ

Лопатовський В.Г.

Хмельницький національний університет

У статті розглядаються питання захисту підприємств від негативного впливу факторів зовнішнього середовища. Досліджуються джерела, з яких суб'єкти господарювання отримують інформацію про зовнішнє середовище. За результатами анкетування оцінюється ризикозахищеність підприємств.

The author of the article probes the problems of the enterprises defence from the bad influence of the external environment factors. In the resources, which give the information about the external environment to the economic agents, are examined. The risk safety is estimated according to the questioning results.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що в процесі функціонування підприємств на ринку, вони перебувають під впливом одних і тих же факторів, вони відчувають їх вплив і, відповідно, можуть захиститись від нього неоднаково. Це пов'язано із перебуванням підприємства на різних стадіях життєвого циклу розвитку та структурної ієрархії, що не дозволяє на даному етапі раціонально організувати їх діяльність, неоднаковим рівнем забезпечення інформацією про зовнішнє середовище, використанням різноманітних способів для досягнення поставлених завдань тощо. Не сприяє захисту від зовнішніх ризиків і слабо розвинутий інноваційний потенціал суб'єктів господарювання в Україні, де менше 12 % підприємств має відношення до інновацій [1, с. 94]. Таким чином, продовжується ситуація, характерна для господарювання підприємств за умов планової економіки, коли нестандартні, творчі рішення не заохочувались, внаслідок небезпеки отримання збитків за їх результатами. У більшості підприємств спостерігається застій обсягів виробництва, зменшення продуктивності праці. Відсутність належної величини власних коштів робить неможливим переоснащення підприємств новою технікою, виплату високої заробітної плати, збільшення витрат на науково-дослідницькі розробки, що дало б змогу підприємствам отримати переваги перед конкурентами, підвищивши власну ризикозахищеність.

Мета дослідження полягає у вивченні можливих джерел щодо зовнішнього середовища підприємства і оцінці використання якісного аналізу ризиків на підприємствах Хмельниччини як засобу попередження негативного впливу зовнішніх факторів на функціонування суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу. Специфіка роботи, що виконується, особисті бажання та загрози, нестача інформації призводять до того, що сприйняття теперішнього стану підприємства та прогнозування майбутнього може суттєво відрізнятись від реального, як в позитивний, так і в негативний бік. Аналіз зовнішнього середовища привчає керівництво фірми до систематичних і детальних обговорень щодо стану та структури ресурсного потенціалу підприємства, а також можливої поведінки реальних та потенційних конкурентів, динаміки змін ринкового середовища, розвитку новітніх технологій тощо. Аналіз дозволяє встановити, які ринкові позиції займає підприємство на сучасний стан, якими можливостями воно володіє та які шляхи його подальшого розвитку з урахуванням змін у навколишньому середовищі будуть найбільш сприятливими. Однак, людське сприйняття одних і тих же явищ та процесів може бути різним і дуже часто залежить від ступеня відповідальності і специфіки роботи. Думки різних спеціалістів, керівників відділів часто мають різні, інколи протилежні, позиції, що ускладнює вибір правильного варіанту розвитку. Тому досить небезпечно доручати процес аналізу зовнішнього середовища та управління ризиками, що виникають під дією його факторів, одному спеціалісту, оскільки це може призвести до невірно обраної стратегії управління ризиками. Працівники, що відповідають за процес управління ризиками повинні систематично консультиватись з керівниками та провідними спеціалістами інших підрозділів підприємства. Зблизити різні точки зору різних фахівців можливо за рахунок реального представлення їм поставлених завдань у цілому по підприємству і по окремих підрозділах, що дасть змогу переосмислити власну думку, прислухатись до думки колег, усвідомлюючи, що усі відділи працюють на виконання стратегічної мети, поставленої перед підприємством.

Однак аналіз становища підприємства на ринку та середовища, що його оточує, необхідний не лише для того, щоб створити реалістичну картину його положення за даних ринкових обставин, але й зменшити чи заповнити інформаційний дефіцит у різних сферах діяльності підприємства.

Існує декілька джерел інформації про ризики окремих країн. Вони включають звіти дослідницької організації «Frost&Sullivan», що забезпечує кількісну та якісну інформацію про визначений масив регіонів. Організація «International Reports» публікує щомісячник «International Country Risk Guide» з

інформацією про приблизно 80 країн. Один раз в півроку «Institutional Investor» публікує результати опитування банкірів про їх суб'єктивні рейтинги країн-дебіторів [2, с. 477].

До недоліків цих оцінок, крім їх суб'єктивності, можна віднести використання характеристик минулого для аналізу майбутніх перспектив розвитку та можливість неповного врахування усіх чинників, що можуть сильно впливати на функціонування підприємств та майбутні їх прибутки.

Американський дослідницький центр Heritage Foundation оприлюднив у 2005 році результати щорічного дослідження рівня економічної свободи підприємництва в 161 країні світу [3]. Індекс економічної свободи України становить 3,21, що відповідає у рейтингу 88 місцю. Для прикладу Великобританія знаходиться на 7 місці (1,75), Польща – 41 (2,54), Росія – 124 (3,56), Білорусь – 143 (3,99). Індекс економічної свободи рахується як середньоарифметична десяти ключових показників, кожен з яких експерти Heritage Foundation оцінюють за 5-бальною шкалою, де 1 – максимальна свобода, 5 – повна її відсутність.

Вищезазначені показники для України у 2005 році набувають наступних значень:

Торговельна політика	3,0	Банківська справа і фінанси	3,0
Податковий тиск	2,6	Заробітна плата і ціни	3,0
Втручання уряду	2,5	Право власності	4,0
Валютна політика	2,0	Регулювання ринку	4,0
Закордонні інвестиції	4,0	Неофіційний ринок	4,0

Таким чином, незважаючи на позитивну динаміку розвитку економічної свободи в Україні за останні 10 років (рис. 1), вона все ще знаходиться, згідно з шкалою Heritage Foundation, у переважно невідільному стані (1-2 – вільна економіка, 2-3 – переважно вільна, 3-4 – переважно невідільна, 4-5 – репресивна).

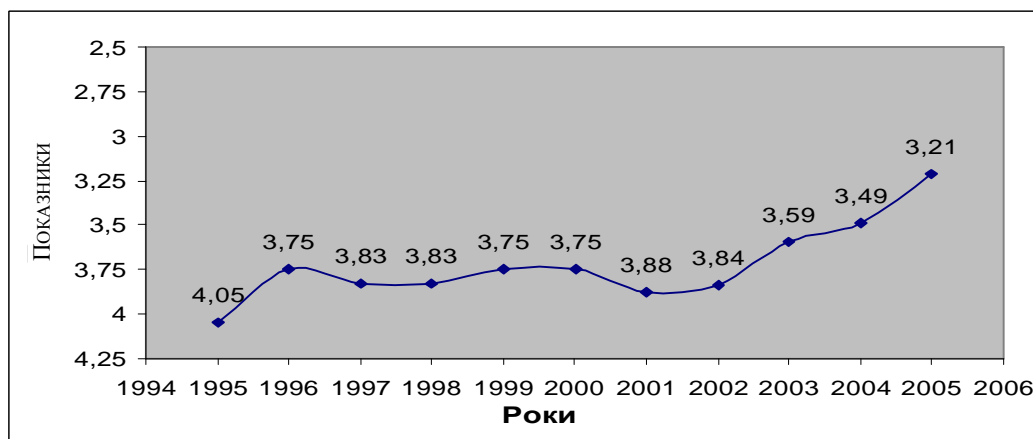

Рис. 1. Динаміка індексу економічної свободи в Україні у 1995-2005 роках
Джерело: The Heritage Foundation / Wall Street Journal Index of Economic Freedom [3].

Незважаючи на значний промисловий потенціал вітчизняних підприємств, сприятливе географічне положення, іноземні інвестори не поспішають використовувати ці фактори для ведення бізнесу в Україні. Експертами Українського центру економічних та політичних досліджень було проведено дослідження основних чинників, що негативно впливають на ведення бізнесу в Україні. Результати цього дослідження представлено на рис. 2 [4]. Вихідними даними дослідження стали оцінки міжнародних організацій та рейтингових агентств, соціологічні дослідження, аналіз закордонної преси, опитування іноземних представників бізнесу (в тому числі тих, що працюють в Україні). Аналізуючи отримані результати, можна відзначити порівняно низькі відсотки екологічного фактору та загрози дефолту, які досить часто ставлять на чільне місце вітчизняні фахівці. Проте слід враховувати специфіку галузі, до якої належать підприємства. Наприклад, дані, отримані в результаті опитування, отриманого у розрізі лише харчової промисловості, однозначно підвищили б значення екологічного фактору. Натомість негативний вплив на привабливість української економіки спричиняють суб'єктивні фактори, пов'язані із бюрократизмом, корупцією в керівних органах підприємств та органів влади, систематичними змінами в урядових структурах. Серед об'єктивних факторів, що мають високу питому вагу, потрібно виділити такі: значний податковий тиск і неналежний розвиток фінансового сектора економіки країни.

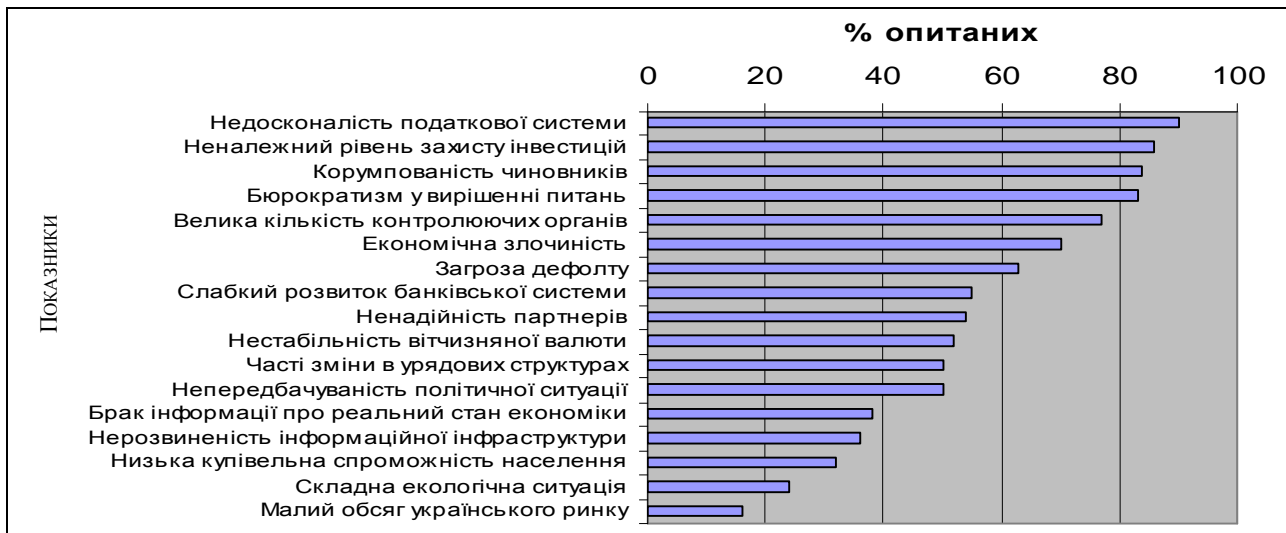

Рис. 2. Чинники, що негативно впливають на ведення бізнесу в Україні

На розгляд експертів підприємств хлібопекарської промисловості Хмельниччини було запропоновано фактори, що спричиняють виникнення ризиків у процесі їх діяльності. Результати цього дослідження представлені у табл. 1, що можна узагальнити таким чином:

1. Жодне з проаналізованих підприємств не виділило як причину виникнення ризиків криміногенну ситуацію, що свідчить про правомірність обстановки, в якій діють суб'єкти господарювання.
2. Найбільше ризики виникають під впливом бюрократизму, недосконалих управлінських рішень, природних факторів (виділено чотирма підприємствами).
3. Щонайменше трьома підприємствами було визнано і вплив на виникнення ризиків решти факторів, що вказує правильність обраної сукупності факторів, що була запропонована. Дозволенним правом виділити інші суттєві фактори ризиків скористались три експерти, виділивши при цьому: знос устаткування (Деражнянське ХПП), особливості галузі (Дунаєвецький КХП) та диспропорції між цінами на засоби виробництва та готовою продукцією підприємств (Старокостянтинівський хлібозавод).

Таблиця 1

**Основні фактори виникнення ризиків, які впливають на діяльність підприємств
(точка зору керівництва підприємств)**

Підприємства \ Фактори	Дунаєвецький КХП	Антонієвське ХПП	Вікторійське ХПП	Деражнянське ХПП	Чорно-острівське ХПП	Старокостянтинівський хлібозавод	Війтівцьке ХПП	Хмельницький хлібокомбінат (Стіомі-холдинг)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Недосконалість законодавства	+	+				+		
2. Нестабільність податкової політики			+				+	+
3. Криміногенна обстановка								
4. Бюрократизм			+	+			+	+
5. Нестабільність фінансово-кредитної системи	+				+	+		
6. Низька купівельна спроможність населення	+				+	+		

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
7. Недостатність власного капіталу				+	+		+	
8. Недосконалість управлінських рішень		+	+	+				
9. Недобросовісна конкуренція		+				+		+
10. Нестача інформації	+		+					+
11. Природні фактори		+		+	+		+	
12. Інші, в тому числі								

Наявність проблем із основними контрагентами підтверджують дані табл. 2, згідно з якими усі підприємства принаймні кілька разів на рік змінюють своїх контрагентів, а у Антонінського ХПП та Старокостянтинівського хлібозаводу ці зміни здійснюють ще частіше.

Таблиця 2

Зміна основних партнерів підприємства

Підприємства Партнери	Дунаєцький КХП	Антонінське ХПП	Вікторійське ХПП	Деражнянське ХПП	Чорноострівське ХПП	Старокостянтинівський хлібозавод	Війтівцьке ХПП	Хмельницький хлібокомбінат (Стіомі-холдинг)
1. Постачальники	±	+	+	±	±	+	±	±
2. Замовники продукції	+	+	±	±	±	+	±	±
3. Банки, що Вас обслуговують	-	±	-	±	-	-	-	-
4. Аудиторські фірми	-	-	-	±	-	-	-	-

Умовні позначення:

+ – зміна партнерів відбувається часто (більше 3 разів на рік);

± – зміна партнерів відбувається кілька разів на рік;

- – зміна партнерів відбувається рідше одного разу на рік.

Чотири підприємства, що досліджувались (Вікторійське, Війтівцьке ХПП, Старокостянтинівський хлібозавод та Хмельницький хлібокомбінат) взагалі не здійснюють якісного аналізу ризиків, на двох (Антонінське та Деражнянське ХПП) якісний аналіз виконувався на початку їх роботи, у Дунаєцького КХП та Чорноострівського ХПП він здійснюється щорічно, причому фахівці Чорноострівського ХПП його виконують у випадку освоєння нових напрямів діяльності. Проте в цілому жодне з підприємств не відносить серйозно до цього процесу, вважаючи його недоцільним, що й ставить суб'єктів господарювання у важкі умови, коли вони виявляються неготовими до непередбачуваних змін у зовнішньому середовищі.

Однак, навіть оцінивши ризики, Антонінське ХПП не здійснює жодних коригувань у процесі власної діяльності, як і Війтівцьке ХПП та Хмельницький хлібокомбінат. Дунаєцький КХП та Деражнянське коригують в залежності від майбутнього впливу ризиків розмір запасів та їх використання, а Чорноострівське ХПП здійснює коригування трудових ресурсів.

Висновки. Таким чином, більшість проаналізованих підприємств не проводить якісного аналізу ризиків у достатньому обсязі, що дозволило б їм підвищити захист власного бізнесу від несприятливих внутрішніх факторів та чинників зовнішнього оточення підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інновації в промисловості // Справочник економіста. – 2004. – № 2. – С. 93 – 98.
2. Максимо В. Енг, Френсіс А. Лис, Лоуренс Дж. Мауер. Мировий фінанси. Пер. с англ. – М.: ООО «ДеКа», 1998. – 768 с.
3. The Heritage Foundation / Wall Street Journal Index of Economic Freedom / <http://www.economy.bsu.by/library/Economic%20Freedom.htm>
4. Міжнародний імідж України як дзеркало внутрішнього життя // Урядовий кур'єр. – 16 травня 2004 р. – № 86. – С. 7.
5. Лопатовський В.Г. Вплив факторів зовнішнього середовища на діяльність підприємства // Матеріали Міжн. наук.-практ. конф. «Дні науки 2005». Т. 7.– Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – С. 103 – 106.